

Karel Čapek

OM DEMOKRATI

När jag nu skrivit ordet demokrati är känslan att jag har mer att säga högerungdomen än vänsterungdomen. Vi har haft en kortlivad och föga ärofull rörelse som åtminstone sade rent ut vad den tyckte om demokratin; nämligen att den ingenting var att ha. Dagens reaktion mot demokratin är envisare och vagare; desto svårare är det att polemisera mot den. Mina unga vänner, jag är gammal nog att minnas så fjärran händelser som självständigheten och det psykologiska tillståndet efter den. Då fanns inte någon som vare sig viskande eller med hög röst yttrade ett ord av tvivel på demokratin; alla var demokrater i ryggmärgen. Det fanns inte ett parti som inte redan till namnet var demokratiskt, republikanskt eller åtminstone folkligt. Att inte vara demokrat var då något man förknippade med den gamla regimen, förfärligt förlegat och unket. Det är märkligt hur vindarna har vänt. I dag talar man utan att tveka om demokratins skymning, om att den demokratiska ordningen inte har hållit vad den lovat; mindre klart talas det förstås om vad som borde komma i stället. Det är nämligen inte politiskt möjligt att införa någonting annat än demokrati just nu. Därför behöver man inte förespråka en demokratisk regim, lika lite som man behöver tala sig varm för att det tjugonde århundradet skall fortsätta; vi lever helt enkelt i det och kan inte inom överskådlig tid förflytta oss till ett annat.

Men demokratin är något långt mer än ett politiskt styrelsesätt och innefattar inte bara hur parlamentet eller det ena eller andra partiets verkställande utskott ser ut. Demokratin är ett sätt att organisera livet. Motviljan mot den politiska demokratin hos många unga radikaler bär med sig en verklig fara: att det växer fram en generation som inte är kapabel att ersätta dagens halvdemokrati med ett bättre och rikare liv. Vår demokrati är ju inte färdig ännu, den har inte ens hunnit rota sig. Ta en genomsnittlig medborgare och dennes förhållande till staten, regeringen, myndigheterna och parlamentet. Skulle ni säga att ni framför er har en typisk folkmaktsförespråkare, som är medveten om att han är med och beslutar om saker och ting – eller ser ni en knotande, motvillig och irriterad undersåte? Ser vi överhuvudtaget ut att bestämma över oss själva – eller gnisslar vi tänder som under oket av en främmande regering, ett främmande myndighetsutövande? Här handlar det inte om huruvida vi har några konkreta orsaker till vårt gnisslande, utan om en mentalitet hos vår medborgare, som hittills inte insett att demokrati, regerande, samhällsordning och allt sådant är en kollektiv uppgift i vilken också denne har sin del, sitt ansvar och i tillämpliga fall är medskyldig. Mentalt lever vi fortfarande i ett tillstånd av träldom, kontroll och ofrihet. Se på de mognare demokratierna, på nationer med mer utvecklad karaktär. Hur mycket mindre servilitet och inbilskhet, retlighet och ovilja, byråkrati, hänsynslöshet och snarstuckenhet visar sig inte redan i

kontakten människor emellan? Vad är då detta för en demokrati, om det inte är levande relationer av välvilja, vänskap, delaktighet och tolerans, tillit och öppenhet som får den att blomstra?

Demokrati är lite som frivillig disciplin; men bland vresiga människor finns varken disciplin eller god vilja. Lägg märke till att ett avståndstagande från demokrati vanligen förenas med kronisk kverulans och passiv pessimism. Åsikten att demokratin har överlevt sig själv framspringer vanligen ur det surmulna påståendet att allt ändå bara är bluff och båg. Om det är så, vad vill ni då förbättra? En sophög förblir en sophög även om man vänder den upp och ned.

Motviljan mot demokratin är ett mentalt tillstånd hos en bourgeoisie i förfall och splittring. Ett komplex hos en minoritet som mist all förmåga att hålla sig kvar som åtminstone något slags elit, och som därför drömmer om en regim som skulle kunna hjälpa den på fötter med maktmedel. Det är ingen särskilt charmfull egoism, om än förståelig. Men snälla ni, vad har ungdomen där att hämta? Det handlar ju bara om defaitism, om en självtillitens och självkännedomens kollaps. Att vänta på räddningen från någon stark regim är ju ett tecken på vanmakt och på intellektets kapitulation. Om ni finner demokratin för svag, över vem ska den starka och hänsynslösa handen styra: över er – eller över de där andra? Vill ni styra – eller behöver ni själva ha maktens piska över er? Är ni tyranner eller slavar? Jag upprepar: här handlar det inte om politisk möjlighet, utan om mentalitet. Det är inte likgiltigt för offentliga angelägenheter, om man hos oss tror på piskans vinande och på en högre nödvändighet att kontrollera folket med tvång, eftersom det inte går med lämpor.

Hur ni än vänder på det: en övertygad demokratiskhet, demokratin som program, är optimism, kärlek, hjärtlighet, tillit, livskraft och verksamhetslust; det är en aktiv trosvisshet om att även om det står illa till, så går det att samarbeta för något bättre; det är ett radikalt övergivande av missnöjd och frustrerad indolens. Det är inte så lätt att lyckas. Måste vi slå knut på oss själva för den sakens skull? Vägen skulle vara kortare om hederlighet, rättvisa och fosterlandskärlek gick att beordra fram genom dekret. Men skulle det då fortfarande vara hederlighet, rättvisa och fosterlandskärlek? Har ni kanske – ni, eller ni – känslan av att det finns allt för lite utrymme för er högt bildade person i en demokrati? Hör då här, för det första är det inte så illa. Vi åldringar som minns förkrigsåren vet i alla fall att varje begåvning ändå lättare får ordet idag än då. Det finns långt fler uppgifter att lösa och mer arbete att utföra än det finns goda huvuden och händer. För det andra skall jag säga er hur man känner igen en verklig begåvning; den är mycket uthållig; den låter sig inte nedslås eller stukas så lätt. Om vi inte har tillräckligt med plats för kompetenta människor, ursäkta, men då är inte dessa människor kompetenta, utan oduglingar. Det är klart, pubertetsdrömmen om att uträtta något stort, den ger oss ännu inga lagrar för förtjänstfullhet; att uträtta något stort är nämligen vanligtvis ett ansenligt och långdraget slitgöra.

Om vi får många människor i den unga generationen som har en i bästa fall ljummen och vacklande inställning till demokratin, då är inte den mest brännande frågan om de har rätt i någonting, utan om de har en inre sundhet och motståndskraft eller inte. Också här handlar det om dekadens – jag talar inte om estetiserande, utan om en blodfattig leda som överkompenseras av våldsam radikalism. Många unga förkunnar att dagens politiska läge äcklar dem. Jag är rädd att det i så fall är något fel med deras inre sekretion. Om en väghållare hävdade att en sönderkörd väg äcklade honom, skulle han aldrig laga den; om en doktor äcklades av sjuka människor, skulle han vara en dålig läkare. Om vi skall få någonting gjort, behöver vi kärlek, tilltro och andra positiva egenskaper – men först och främst en rejäl dos kunskap och praktik.

*

Men också bland vänsterintellektuella skakas ibland denna tilltro till demokratin. Också de – som ständiga belackare från den andra stranden – får något slags sjuklig tillfredsställelse av det allmänna eländet och av att det inte går på det här viset längre. De talar om staten, byråkratin, de politiska partierna som någonting helt utanför dem, som en närmast fientlig makt som inte bör omstöpas utan störtas. När det gäller övertygade kommunister kan vi naturligtvis inte begära något annat; värre är om ett sådant utanförstående förnekande får fäste också på annat håll. Mellan uttrycken ”staten gör något dåligt” och ”vi gör något dåligt” finns inte bara en verbal skillnad; för det andra alternativet leder till andra handlingar – framför allt till handlingar över huvud taget. Om jag säger att staten inte sköter, låt oss säga sjukhusen, tillräckligt bra, så kan det fylla mig med dyster tillfredsställelse: dixi et salvavi animam meam.¹ Men om jag säger vi, att vi inte sköter sjukhusen tillräckligt bra, då unga vänner, då förbinder jag mig att bry mig om, att skriva, agitera och arbeta hårt för denna sak till döddagar. Demokratisk kritik är att granska en sak – och ge sig i kast med den. Den andra sortens kritik är egentligen bara de intellektuellas högfärd.

Är då demokratin ett ideal? Men vad nu då, hör jag någon ropa – demokratin är ju inget mål utan bara en taktik och en metod. Vad är då målet? Socialism? Jag tror att också socialismen bara är en metod – för att uppnå, låt oss säga rättvisa. Men den rättvisan blir väl också demokratisk – eller? Är revolutionen ett ideal eller en metod? Mina vänner, om det bland alla politiska möjligheter finns en med karaktären av ett ideal, det vill säga en bestående och önskvärd ordning, är det förmodligen demokratin. Men den är just ett ideal: något som ännu inte finns och måste ges ett innehåll – nu, i morgon, i framtida generationer och intill världens undergång.

1. Lat. ”Jag har talat och räddat min själ.”